

ВІД АДАПТАЦІЇ ДО ЖИТТЄТВОРЧОСТІ: ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТРУКТУ СОЦІАЛЬНОЇ КРЕАТИВНОСТІ

Філенко І. О. ВІД АДАПТАЦІЇ ДО ЖИТТЄТВОРЧОСТІ: ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТРУКТУ СОЦІАЛЬНОЇ КРЕАТИВНОСТІ. Проведено вивчення феномену соціальної креативності у осіб середнього дорослого віку. Визначені показники, що характеризують аспекти творчої поведінки суб'єктів в процесах подолання складних соціальних ситуацій. Досліджені зв'язки між компонентами креативності та психологічними характеристиками осіб, які пов'язані з особливостями їхньої соціально-психологічної адаптації. Визначено, що конструкт соціальної креативності може бути представлений трьома компонентами – позитивна емоційно-діяльнісна залученість, переконаність в можливості контролю, інсайт, - які також є східними з базовими характеристиками автотелічних осіб, що мають здібності реалізовувати в своїй діяльності стан потоку.

Ключові слова: соціальна креативність, життєстійкість, залученість, внутрішній контроль, інсайт, автотелічна особистість.

Філенко И. А. ОТ АДАПТАЦИИ К ЖИЗНЕТВОРЧЕСТВУ: ИССЛЕДОВАНИЕ КОНСТРУКТА СОЦИАЛЬНОЙ КРЕАТИВНОСТИ. Проведено изучение феномена социальной креативности у лиц среднего взрослого возраста. Определены показатели, характеризующие аспекты творческого поведения субъектов в процессах преодоления сложных социальных ситуаций. Исследованы взаимосвязи между компонентами креативности и психологическими характеристиками, связанными с особенностями социально-психологической адаптации испытуемых. Определено, что конструкт социальной креативности может быть представлен тремя компонентами – положительная эмоционально-деятельностная вовлеченность, убежденность в возможности контроля, инсайт, – которые также являются сходными с базовыми характеристиками автотелических личностей, которые обладают способностями реализовывать в своей деятельности состояние потока.

Ключевые слова: социальная креативность, жизнестойкость, вовлеченность, внутренний контроль, инсайт, автотелическая личность.

Постановка проблеми. Реалії інтенсивних соціально-економічних змін, що відбуваються з нашими сучасниками, потребують особистісних якостей, які визначають творчу діяльність людини в різноманітних контекстах буття, пов'язаних з соціальними взаємодіями суб'єкта та подоланням життєвих ситуацій, що супроводжуються дією нових, непередбачуваних, екстремальних та стресових факторів. Можливості успішної взаємодії з цими ситуаціями спираються не тільки на високі рівні адаптивного потенціалу, але і на розвинуті творчі здібності особистості. Цим обумовлена увага вітчизняних та зарубіжних науковців до проблем взаємозв'язку процесів творчості та адаптації.

Вихідні передумови. Г.О. Балл [1] зазначає: “Творча діяльність генія, що виглядає явно неадаптивною по відношенню до його оточення, часто може бути згодом переосмислена як адаптивна з урахуванням тенденцій соціального і культурного розвитку, які, можливо, йому першому вдалося улови-

ти. Широке поняття адаптації ... виявляється, таким чином, одним із засобів, що дозволяють ... просунутися вперед в науковому поясненні поведінки, – не виключаючи і такої, в якій знаходять втілення вищі прояви людського духу”.

Згідно В.О. Моляко [12], здатність до творчості та її базова основа, обдарованість, – є найважливішими вищими психічними утвореннями, що забезпечують “...можливість людини краще пристосовуватися до світу, оточення, інших людей та самого себе”.

Творчість є адаптивним ресурсом, який активно застосовують діти в процесі розвитку (Є.І. Ніколаєва [14]): “Творча основа в дітях еволюційно ефективна, оскільки дозволяє легко переймати нові форми поведінки, пристосовуватися до того середовища, в якому дитина народилася”.

А.А. Налчаджян підкреслює специфіку певних процесів соціально-психологічної адаптації, які несуть в собі творчий, цілеспрямований і перетворюючий характер соціальної активності. Особистості, що йдуть цим шляхом «... значною мірою самі планують і здійснюють своє майбутнє і не схильні пасивно чекати допомоги та вказівок з боку інших» (А.А. Налчаджян [13]). Згідно його поглядів соціально-психологічна адаптація, що має не конформістський, творчий характер «...здійснюючись шляхом зміни ситуації, створює умови для нової цілеспрямованої діяльності» (А.А. Налчаджян [13]). В той же час конформістські стратегії не завжди є адаптивними, оскільки вони можуть ставати «...передумовою виникнення перманентних внутрішніх конфліктів особистості» (А.А. Налчаджян [13]). Він зазначає: «...володіння потенційною та актуальною здатністю досягнення загальної і гнучкої, творчої адаптованості є одним з критеріїв психічної зрілості та здоров'я дорослої особистості» (А.А. Налчаджян [13]).

Т. Любарт [10] вказує на те, що традиційні засоби поведінки в певних соціальних ситуаціях можуть не давати суб'єкту можливостей для їхнього вирішення. В зв'язку з чим «...виникає потреба у використанні нових і адаптивних способів поведінки, завдяки чому ця поведінка виявляється креативною. ...Творча поведінка може бути потрібною при вирішенні будь-якої проблеми, в тому числі і міжособистісної» (Т. Любарт [10]).

Пошуки на терені перетину просторів, які визначаються феноменами креативності та адаптації, що проводилися на протязі останніх десяти років дозволили сформуванню концепцію соціальної креативності. Ряд науковців (Т. Любарт [10], К. Муширу [25] та інші) підкреслюють, що творчість особистості треба розглядати не тільки в науковому, художньому або навчальному аспектах, коли визначаються творчі здобутки в цих галузях, а значно ширше – з включенням різноманітних планів буття людини. Зокрема звертається увага на феномен соціальної креативності, вивченню якого присвячені праці Т. Амабіль, К. Муширу, А. Бернуссі, Т. Любарта, А.Є. Банюхової, В.Ю. Писаревої, О.О. Попеля, О.В. Сохань та інших дослідників.

К. Муширу, А. Бернуссі [25] звертають увагу на два напрями вивчення соціальної креативності – перший з них пов'язаний з творчою поведінкою особистості, яка проявляється в адаптивних соціальних стратегіях (творчий

потенціал, що формується), а другий – з вивченням творчих внесків відомих осіб (наприклад, З. Фрейда, Махатми Ганді) в розвиток соціальної структури суспільства (це є вже реалізований творчий потенціал). Також вони роблять акцент на необхідність ретельного вивчення тих соціальних факторів (особливості виховання в сім'ї, освітнє та культурне середовище та інші), що є важливими в формуванні соціальної креативності.

Т. Амабіль [24] робить акцент на суттєвий внесок в розвиток соціальної креативності внутрішньої мотивації суб'єкта, яка проявляється в спонуканні особистості до певної соціальної дії, що викликане усвідомленням певної значущої для неї цінності.

А.Є. Банюхова [2] визначає соціальну креативність як “комплексну якість особистості, що дозволяє розуміти і аналізувати причини та динаміку різних соціальних ситуацій, а також приймати ефективні, творчі, нестандартні рішення в ситуаціях міжособистісної взаємодії”. Вона також зазначає, що даний феномен на якісному рівні може бути охарактеризований через мотиваційні, когнітивні, комунікативні, емоційні та екзистенційні параметри.

В.Ю. Писарева [16] підкреслює два важливих аспекти, пов'язаних з соціальною креативністю: 1. Соціальна креативність на відміну від предметної креативності починає формуватися з раннього дитячого віку в зв'язку з включенням дитини в систему взаємовідношень з оточуючими особами; 2. Предметна креативність в основному може реалізовуватися у сфері «людина-техніка», а соціальна – в сфері соціальної взаємодії особистостей, і вона є професійно важливою якістю для практичних психологів, педагогів, лікарів, соціальних працівників, політиків, менеджерів та інших фахівців.

Згідно О.О. Попелю [18] соціальна креативність включає наступні компоненти: загальна здатність до самоактуалізації; соціальна мотивація, яка виражає потребу індивіда в постійних соціальних контактах; комунікативна сенситивність; поведінкова сенситивність, що проявляється в здатності адекватно інтерпретувати поведінку інших людей і використовувати різні поведінкові стратегії відповідно до особливостей партнерів та соціальної ситуації; соціальна уява, що дозволяє моделювати подальший розвиток соціальної ситуації на основі зворотного зв'язку. Дослідник визначає соціальну креативність як “...здатність людини оперативно знаходити і ефективно застосовувати нестандартні, оригінальні творчі рішення ситуацій міжособистісної взаємодії” [18]. Сходне тлумачення дає і Є.В. Сохань [20]. Вона також зазначає, що основу соціальної креативності складають мотиваційно-ціннісний компонент, компонент соціальної перцепції і комунікативний компонент.

Хоч основні пункти визначення категорії соціальної креативності є досить близькими в працях різних дослідників, в той же час ними неодноразово підкреслюється слабка розробленість проблематики вивчення соціальної креативності (Т. Любарт, К. Муширу, Є.В. Сохань, В.Ю. Писарева та інші).

Огляд сучасних наукових досліджень проблеми соціальної креативності дозволяє зробити висновок, що до недостатньо розроблених питань в цій галузі може бути віднесена операціоналізація самого поняття «соціальна креативність». Так, деякі науковці, підкреслюючи, що поняття соціальної креати-

вності потрібно досліджувати з урахуванням комплексу різнорівневих характеристик особистості, вивчають соціальну креативність на рівні її окремих компонентів (О.О. Попель [18], А.Є. Банюхова [2]). В цих дослідженнях соціальна креативність у різних дослідників визначається через дещо відмінні один від одного компоненти, крім того, в деяких випадках вона ототожнюється з самоактуалізацією особистості (О.О. Попель [18], А.Є. Банюхова [2]), або з вербальною креативністю. В таких дослідженнях само поняття соціальної креативності стає досить розпливчатим, розмитим і, по суті, заміщається іншими поняттями, а її справжня структура вислизає з поля зору дослідників.

Т. Любарт [10] пропонує використовувати для оцінки соціальної креативності підлітків тести на оригінальне вирішення певних конфліктних ситуацій, а також залучати експертів, які характеризують творчі прояви поведінки особистості в різних аспектах соціальної взаємодії.

А.В. Батаршев – автор методики соціальної креативності [3], включає в неї деякі питання, які на наш погляд мають досить слабе відношення до цього феномену (наприклад: “Як часто вам доводиться виступати з критичними судженнями в чію-небудь адресу?”; “Як багато серед ваших друзів і близьких людей, що вважають вас людиною вихованою і інтелігентною?”; “Який відсоток людей у вашому колективі найчастіше підтримують вас, ваші ініціативи і пропозиції?” та інші).

Також в указаних дослідженнях не враховуються зв'язки адаптивних характеристик людини з соціальною креативністю, хоч між цими явищами є певна синфазність, на що звертають увагу О.О. Попель, Є.І. Ніколаєва, Т. Любарт, А.А. Налчаджян та інші дослідники, – тобто особистості з розвинутою соціальною креативністю є більш адаптованими до складних життєвих ситуацій.

Формулювання цілей. В зв'язку з недостатністю розробленості проблеми вивчення поняття “соціальна креативність” метою нашого дослідження було визначення структури можливого конструкту, який характеризує цей феномен.

Виклад методики і результатів досліджень. В зв'язку з тим, що соціальна креативність сприяє кращій взаємодії людини з ситуаціями, для її дослідження бажано визначати показники, що характеризують творчу поведінку особистості в певних соціальних аспектах, а також ті якості, які пов'язані з її соціально-психологічною адаптованістю. В сучасних дослідженнях адаптивні особливості суб'єкта найчастіше представлені за допомогою наступних концептів: стресостійкість (Ю.В. Щербатих, В.О. Бодров), психологічна стійкість (Л.В. Куліков, О.П. Крупнік), адаптаційний потенціал (А.Г. Маклаков), стилі копінг-поведінки (Р. Лазарус, С. Фолкман, Н.С. Ендлер, Д.Д. Паркер, Т.Л. Крюкова), життєстійкість (С. Мадді, П.Т. Бартоне, Д.О. Леонт'єв, О.І. Рассказова, А.Н. Фомінова), – які характеризують інтегративні можливості людини, щодо подолання складних життєвих ситуацій, пов'язаних з фрустраціями, конфліктами, нервово-емоційною напругою, стресом. Зокрема, життєстійкість характеризує міру здатності особистості витримувати стресову ситуацію, зберігаючи внутрішню збалансованість і не знижуючи при цьо-

му успішність діяльності (Д.О. Леонт'єв, О.І. Рассказова [9]). Життєстійкість є ключовою особистісною змінною, що визначає вплив стресових чинників на соматичне і душевне здоров'я суб'єкта, а також на ефективність його діяльності, поведінки у різних формах взаємодії з соціальним та предметним світом. У нашому дослідженні адаптивні характеристики особистості визначалися за допомогою тесту життєстійкості С. Мадді (Hardiness Survey) в адаптації Д.О. Леонт'єва, О.І. Рассказової [9].

психологічні аспекти, пов'язані з феноменом соціальної креативності, визначалися також за допомогою наступного діагностичного інструментарію: тест для визначення рівня креативності (О.Е. Тунік [21]); методика «Шкала базових переконань» Р. Яноффа-Бульмана в модифікації М.А. Падун, А.В. Котельникової [15], методика дослідження емоційного інтелекту Р. Барчард [6], опитувальник інтуїтивного стилю С. Епстайна (в адаптації Т.В. Корнилової, С.А. Корнилова [7]), опитувальник часової перспективи Ф. Зімбардо [11], методика діагностики психологічних кордонів Т.С. Леві [8], методика тлумачення прислів'їв [4], методика створення метафор (О.Є. Сапогова) [19].

Тест для визначення рівня креативності (О.Е. Тунік [21]) дозволяє оцінювати окремі компоненти креативності (схильність до ризику, допитливість, уява, складність) та її загальний показник.

Методика «Шкала базових переконань» Р. Яноффа-Бульмана [15] визначає найсуттєвіші життєві уявлення особисті щодо навколишнього світу, власного Я, а також щодо способів взаємодії між Я та світом. Ці певні життєві орієнтири, що характеризують відношення до життєвих ситуацій, інших осіб та самого себе, включають наступні базисні переконання: про доброзичливість-ворожість навколишнього світу; про справедливість навколишнього світу; про можливість контролю подій та ситуацій; про цінність і значущість власного Я; про особисту вдачу. Як показали сучасні дослідження, такі переконання, можуть суттєво впливати на наслідки стресових подій, та певним чином відбиватися на соціально-психологічному благополуччі особистості [15].

Ряд дослідників (А.К. Банюхова, О.О. Попель) підкреслюють зв'язок соціальної креативності з емоційним інтелектом, тому включення в психодіагностичний комплекс методики дослідження емоційного інтелекту Р. Барчард [6], що визначає окремі його показники (позитивна експресивність, негативна експресивність, увага до емоцій, ухвалення рішення на основі емоцій, співпереживання радості, співпереживання нещастя, емпатія), представляється обґрунтованим.

Опитувальник інтуїтивного стилю С. Епстайна [7] дозволяє вимірювати інтуїтивні здатності особистості та рівень їхнього використання в своєму житті. Як показали дослідження Т.В. Корнилової, С.А. Корнилова [7] індекси інтуїтивного стилю мають високу кореляцію (на рівні $p < 0,01$) з показниками схильності до ризику, та толерантності до невизначеності, що може свідчити про певний зв'язок показників інтуїції з характеристиками, які властиві креативним особам. Крім того, в багатьох працях (Я.А. Пономарьов [17],

Є.П. Ільїн [5], П. Норріс, С. Епстайн [26] та інші) підкреслюється, що інтуїція є невід'ємною супутницею креативності.

Опитувальник часової перспективи Ф. Зімбардо [11] визначає відношення особистості до свого минулого, теперішнього та майбутнього. Згідно результатів досліджень О.В. Мітіної, А. Сирцової [11] ці характеристики значущо корелюють з іншими показниками, що характеризують певні риси творчої (схильність до ризику), або ж адаптивної чи не адаптивної особи (агресивність, доброзичливість, депресія, тривожність, емпатія).

Методика діагностики психологічних кордонів Т.С. Леві [8] визначає особливості взаємодії особистості з оточуючим світом. Так, згідно Т.С. Леві [8] можливі наступні функції психологічних кордонів особистості: активно не впускаюча; повністю проникаюча; активно вбираюча; активно віддаюча; активно стримуюча; спокійно-нейтральна. Оскільки психологічні кордони безпосередньо включені в усі процеси соціальної взаємодії особистості - їхня функціональна активність грає суттєву роль в процесах соціально-психологічної адаптації, а також має певним чином віддзеркалювати стратегії цієї взаємодії (репродуктивні або творчі). В зв'язку з чим ця методика і знайшла місце в нашому дослідженні.

Як відмічено в [4] методика тлумачення прислів'їв використовується для діагностики творчого асоціативного мислення, вона визначає вміння оперувати метафоричним смислом тексту. Крім того, оскільки прислів'я в стислому вигляді моделює певні соціальні ситуації, або ж соціально-психологічні ознаки людини – його повноцінне тлумачення свідчить про розвинене соціальне мислення, вміння визначати тонкі контексти та нюанси соціальної взаємодії. Тобто ця методика визначає певні аспекти креативності та інтелекту, спрямовані на соціальну взаємодію. В нашому дослідженні ми визначали загальний показник повноцінного тлумачення (в балах) переліку з 30 прислів'їв.

Методика створення метафор (О.Є. Сапогова [19]) дозволяє визначати креативну продуктивність особистості у вербальній сфері. Сучасні дослідження свідчать, що метафоричність мовлення та мислення є ознакою креативності (О.Є. Сапогова [19], Л.І. Шрагіна [23] та інші). Крім того, метафоричність особистості, що спрямована на певні соціальні контексти взаємодії з Іншими, або з внутрішнім Я, є свідченням розвинених здібностей до діалогу та соціальної комунікації. В нашому дослідженні респондентам було запропоновано дати відповідь у метафоричній формі на питання, що стосуються себе, свого життя та своєї долі. Ступінь оригінальності та образності відповідей оцінювалася за 4-х бальною шкалою.

В дослідженні, яке проводилося взимку 2014 року в вищому навчальному закладі м. Харкова, прийняли участь 48 осіб (13 чоловіків, 35 жінок). Середній вік досліджуваних $27,2 \pm 6,3$ роки. Для обробки результатів експерименту застосовувався кореляційний (рангова кореляція за Спірменом) та факторний аналіз з використанням пакету SPSS 17.0.

Первинні результати досліджень – коефіцієнти кореляції між визначеними показниками, отримані для всієї групи досліджуваних, – наведені в Табл.1.

Таблиця 1

**Коефіцієнти кореляції між досліджуваними показниками
(кількість досліджуваних N=48 осіб)**

Досліджувані показники	Показники креативності				
	Схильність до ризику	Допитливість	Складність	Уява	Загальна креативність
Залученість	-	0,263*	-	-	0,241*
Контроль	0,293**	0,321**	0,242*	-	0,296**
Прийняття ризику	-	-	0,312**	-	0,316**
Життєстійкість	-	0,298**	0,280*	-	0,301**
Позитивна експресивність	-	0,318**	-	-	-
Співчуття у нещасті	-	-	-0,416***	-0,296**	-0,395***
Переконання щодо контролю	-	0,262*	0,264*	-	0,307**
Інтуїтивні здібності	0,437***	0,410***	0,247*	0,369***	0,510***
Використання інтуїтивних здібностей	0,341**	0,280*	-	0,277*	0,385***
Розуміння прислів'їв	-	-	0,356**	-	0,261*
Метафоричність	0,375***	0,256*	0,286**	0,255*	0,401***
Негативне минуле	-	-0,268*	-	-0,256*	-0,311**
Кордон активно-вбираючий	0,328**	0,317**	0,326**	-	0,369***
Кордон спокійно-нейтральний	0,448***	0,329**	0,303**	-	0,421***

Примітка: наведені тільки кореляції значущі на рівнях: * - $p < 0,1$; ** - $p < 0,05$; *** - $p < 0,01$.

Як витікає з наведених в Табл.1 результатів, існують значущі кореляції між показниками креативності та загальною життєстійкістю особистості та її компонентами. Так, рівень життєстійкості значущо ($p < 0,05$) корелює з показником загальної креативності та складності мислення; компонента життєстійкості «контроль» значущо ($p < 0,05$) корелює з показниками схильності до ризику, допитливістю та загальною креативністю; компонента життєстійкості «прийняття ризику» значущо ($p < 0,05$) корелює з показниками складності та загальною креативністю. Слід звернути увагу на негативні зв'язки, що характеризують можливі фактори, ведучі до пригнічення креативних проявів особистості. Так, показник емоційного інтелекту «співчуття у нещасті» має значущі негативні кореляції зі складністю мислення та загальною креативністю

(на рівні $p < 0,01$), а також з уявою (на рівні $p < 0,05$). Змістом цього показника, якщо звернутися до оригінального тесту К. Барчард, є емоційна вразливість (наприклад, до нього входять відповіді на питання «На мене сильно діють нещастя інших осіб», «Мене легко зворушити до сліз» «Страждаю, якщо хтось поруч сумує»). Це може свідчити про те, що у осіб, які мають підвищену емоційну вразливість і дуже чутливо сприймають негативні емоції інших людей, можуть пригнічуватися прояви креативності.

Також показник «негативне минуле» є негативно зв'язаним з загальною креативністю ($p < 0,05$). Можливо це є свідченням того факту, що особи з низьким рівнем креативності не мають здатності переструктурувати своє відношення до несприятливих ситуацій, які були в минулому, – і тому воно для них залишається намальованим на внутрішньому плані сприйняття в чорних або сірих кольорах. В цьому сенсі важливість соціальної креативності полягає перш за все в наданні суб'єктові можливостей до конструювання позитивних життєвих орієнтирів, позитивних буттєвих паттернів (минулого, сьогоденного та майбутнього), які виходять за межі певних негативних ситуацій.

Важливими результатами, представленими в Табл.1, є позитивні значущі зв'язки компонентів креативності (на рівнях $p < 0,01$ та $p < 0,05$) з потенціалом інтуїтивних здібностей та можливістю їхнього використання. Це підтверджує погляди Я.А. Пономарьова [17], Є.П. Ільїна [5], П. Норріса, С. Епстайна [25] щодо суттєвої ролі інтуїтивних здібностей в процесах творчості.

Позитивна (на рівні $p < 0,05$) кореляція показника «переконавання щодо контролю» зі загальною креативністю свідчить про те, що базове уявлення о можливостях контролю суб'єктом ситуацій навколишнього світу та результатів своєї діяльності є певною основою, яка стимулює творчу поведінку особистості.

Показник «метафоричність» має значущі зв'язки із схильністю до ризику та загальною креативністю ($p < 0,01$), а також із складністю мислення ($p < 0,05$). Оскільки цей показник визначався досліджуваними щодо аспектів свого буття – можна припустити, що креативні особи активно використовують творчі шляхи в соціальній сфері в процесі вирішення буденних проблемних ситуацій, при чому метафоричність мислення є однією з практичних стратегій використання в житті потенціалу соціальної креативності.

Цікавими на наш погляд є результати значущих позитивних зв'язків (на рівнях $p < 0,01$ та $p < 0,05$) показників психологічних кордонів особистості – кордон активно-вбираючий, кордон спокійно-нейтральний – з показниками творчості (схильність до ризику, допитливість, складність, загальна креативність). Тобто – важливою характеристикою креативних осіб є активність психологічних кордонів в напрямках активного вбирання необхідної для суб'єкта інформації та в активній взаємодії із світом для самореалізації та втілення своїх, намірів, бажань, спрямувань. Вираженість спокійно-нейтральної функції кордонів у творчих осіб на нашу думку є свідченням толерантного та мудрого відношення до багатьох ситуацій свого буття – тобто сприйняття світу, як багатомірного та багатобарвного феномену, де є місце різним, під час – полярним проявам та феноменам, які змінюють один одного в процесі безупинної взаємодії.

Також визначено, що показник позитивної експресивності (за тестом емоційного інтелекту) значущо (на рівні $p < 0,05$) зв'язаний з допитливістю особистості, а показник «розуміння прислів'їв» – з складністю мислення (на рівні $p < 0,05$).

На наступному етапі обробки експериментальних даних був використаний факторний аналіз (метод головних компонент, варімакс обертання з нормалізацією за Кайзером) до тих показників, що мали найбільші кореляційні зв'язки з компонентами, які визначали креативність досліджуваних. Результати цього етапу наведені в Табл.2.

Таблиця 2

**Матриця обернених компонент за результатами факторного аналізу
(метод головних компонент, варімакс обертання
з нормалізацією за Кайзером)**

Показники	Компоненти		
	1	2	3
Залученість	,858	,410	-,035
Негативне минуле	-,789	-,186	-,197
Позитивна експресивність	,788	-,033	,163
Прийняття ризику	,751	,288	,101
Контроль	,678	,512	,122
Метафоричність	,559	-,124	,543
Переконання про контроль	,196	,856	,041
Співчуття у нещасті	,035	-,820	-,182
Границя активно-вбираюча	,317	,770	,271
Границя спокійно-нейтральна	,369	,712	,256
Використання інтуїтивних здібностей	-,005	,149	,911
Інтуїтивні здібності	,239	,284	,840
Креативність	,204	,485	,649
Процент дисперсії, %	46,5	13,7	11,9

Як свідчать дані Табл.2 вдалося виділити три компоненти, що разом описують 72,1% дисперсії досліджуваних показників, які мають наступний зміст: 1-а компонента (46,5% дисперсії), що отримала назву «Позитивна емоційно-діяльна залученість»; 2-а компонента (13,7% дисперсії), що має назву «Переконаність в можливості контролю»; 3-а компонента (11,9% дисперсії), що має назву «Інсайт». Перша компонента включає наступні показники – залученість (вага показника 0,858); негативне минуле (-0,789); позитивна експресивність (0,788); прийняття ризику (0,751); контроль (0,678); метафоричність (0,559).

Друга компонента включає наступні показники – переконання щодо контролю (0,856); співчуття у нещасті (-0,820); границя активно-вбираюча (0,770); границя спокійно-нейтральна (0,712); контроль (0,512).

Третя компонента включає наступні показники – використання інтуїтивних здібностей (0,911); інтуїтивні здібності (0,840); креативність (0,649); метафоричність (0,543).

Слід звернути увагу на те, що отримані психологічні характеристики, які пов'язані з соціальною креативністю, мають певну схожість з тими рисами, які притаманні автотелічній особистості, яка вміє реалізовувати в своїй діяльності стан потоку (М. Чиксентміхайї [22]). Так, згідно М. Чиксентміхайї [22], автотелічну особистість характеризує повна віддача своїй діяльності, висока залученість до процесу своїх дій. Іншою її рисою є почуття контролю над ситуацією, при цьому це почуття підвищеного контролю зберігається і в ситуаціях, що супроводжуються певними ризиками для особистості. Ще однією якістю, яка характеризує автотелічних осіб, є когнітивна спонтанність. Ці три риси – повна самовіддача (залученість), почуття підвищеного контролю над ситуаціями та когнітивна спонтанність є східними з тими характеристиками («Позитивна емоційно-діяльнісна залученість», «Переконаність в можливості контролю», «Інсайт»), що згідно результатів нашого дослідження характеризують конструкт соціальної креативності.

Висновки і подальші перспективи досліджень

1. Соціальна креативність представляє здатність особистості, що дозволяє визначати суттєві, глибинні особливості ситуацій соціальної взаємодії, прогнозувати їхній подальший розвиток та оперативно знаходити і успішно реалізовувати нестандартні, оригінальні творчі стратегії для їхнього вирішення, чим забезпечується життєстійкість та розвиток особистості в процесі свого буття.
2. Проведене дослідження дозволило визначити значущі зв'язки між компонентами креативності та психологічними характеристиками осіб, які пов'язані з особливостями їхньої соціально-психологічної адаптації, що дозволяє визначити структурну організацію феномену соціальної креативності.
3. За допомогою метода головних компонент в структурі соціальної креативності вдалося виділити три компоненти: «Позитивна емоційно-діяльнісна залученість»; «Переконаність в можливості контролю», «Інсайт», які за своїми характеристиками подібні до базових рис, притаманних автотелічним особистостям, що мають здібності реалізовувати в своїй діяльності стан потоку.

Перспективи подальших досліджень в означеному нами напрямку пов'язані з уточненням структурних та змістовних складників соціальної креативності, розробкою та наступною психометричною адаптацією методики, спрямованої на її визначення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балл Г. А. Психология в рациогуманистической перспективе: Избранные работы / Г.А. Балл. – К.: Изд-во Основа, 2006. – 408 с.
2. Банюхова А. Е. Психологические аспекты развития социальной креативности студентов / А.Е. Банюхова // Вестник ТГПУ. – 2011. – Выпуск 6(108) – С. 199-203.
3. Батаршев А. В. Базовые психологические свойства и профессиональное самоопределение личности: практическое руководство по психологической диагностике / А.В. Батаршев. – СПб.: Речь, 2005. – 208 с.

4. Диагностика познавательных способностей: Методики и тесты: Учебное пособие / Отв. ред. В.Д. Шадриков. — М.: Академический Проект; Альма Матер, 2009. — 533 с.
5. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е.П. Ильин. — СПб.: Питер, 2009. — 448 с.
6. Князев Г. Г. Адаптация русскоязычной версии "Опросника эмоционального интеллекта" / Г.Г. Князев, Л.Г. Митрофанова, О.М. Разумникова, К. Барчард // Психологический журнал. — 2012. — Т.33. — № 4. — С. 112-120.
7. Корнилова Т. В. Интуиция, интеллект и личностные свойства (результаты апробации шкал опросника С. Эпстайна) / Т.В. Корнилова, С.А. Корнилов // Психологические исследования. — 2013. — Т.6. — № 28. — С. 5. —Режим доступа к журн.: <http://www.psystudy.ru/index.php/num/2013v6n28/804-corniliva28.html> (дата обращения: 09.09.2013).
8. Леви Т. С. Методика диагностики психологической границы личности / Т.С. Леви // Вопросы психологии. — 2013. — № 1. — С. 131-146.
9. Леонтьев Д. А. Тест жизнестойкости / Д.А. Леонтьев, Е.И. Рассказова. — М.: Смысл, 2006. — 63 с.
10. Любарт Т. Психология креативности / Т. Любарт, К. Муширу, С. Торджман, Ф. Зенасни. — М.: «Когито-Центр», 2009. — 215 с.
11. Митина О. В. Опросник по временной перспективе Ф. Зимбардо (ZTP1): результаты психометрического анализа русскоязычной версии / О.В. Митина, А. Сырцова // Вест. Моск. ун-та. — Сер. 14. Психология. — 2008. — № 4. — С. 67-89.
12. Моляко В. А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности / В.А. Моляко // Вопросы психологии. — 1994. — №5. — С. 86-95.
13. Налчаджян А. А. Психологическая адаптация: механизмы и стратегии / А. А. Налчаджян. — М.: Эксмо, 2010. — 368 с.
14. Николаева Е. И. Психология детского творчества / Е.И. Николаева — СПб.: Речь, 2006. — 220 с.
15. Падун М. А. Психическая травма и картина мира: Теория, эмпирия, практика / М.А. Падун, А.В. Котельникова. — М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2012. — 206 с.
16. Писарева В. Ю. Социальная креативность – профессионально важное качество психолога / В.Ю. Писарева // Современный специалист: психологические составляющие: материалы междунар. кругл. столов «Психолог образования: кто он? Теория и практика», «Современный специалист: психологические составляющие». – Белгород, БелГУ, 12-15 апр. 2013 г. – С. 52-55.
17. Пономарев Я. А. Психология творчества / Я.А. Пономарев. — М.: Изд-во «Наука», 1976. — 302 с.
18. Попель А. А. Психологические условия развития социальной креативности студентов в процессе профессиональной подготовки: Дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Попель Александр Александрович. — Н. Новгород, 2005. — 217 с.
19. Сапогова Е. Е. “Римейки жизни”: конструирование автобиографического нарратива / Е.Е. Сапогова // Известия ТулГУ. — Серия «Психология». — Вып. 5. — В 2-х частях. — Ч. 1. — Тула: ТулГУ, 2005. — С. 200-228.
20. Сохан Е. В. Психологические условия развития социальной креативности будущего психолога / Е.В. Сохан // Интеграция образования. — 2012. — №3 (68). — С. 63-67.
21. Туник Е. Е. Диагностика креативности. Тест Е.П. Торранса. Адаптированный вариант / Е.Е. Туник — М.: Речь, 2006. — 42 с.
22. Чиксентмихайи М. Поток. Психология оптимального переживания / М. Чиксентмихайи. — М.: Смысл; Альпина нон-фикшн, 2011. — 461 с.

23. Шрагина Л. И. Логика воображения: Учебное пособие / Л.И. Шрагина – М.: Народное образование, 2001. – 192 с.
24. Amabile T. Perspectives on the social psychology of creativity / T. Amabile, J. Pillemer // The Journal of Creative Behavior. – 2012. – Vol.46, Issue 1. – P.3–15.
25. Mouchiroud C. An empirical study of the construct validity of social creativity / C. Mouchiroud, A. Bernoussi // Learning and Individual Differences. – 2008. – 18. – P. 372-380.
26. Norris P., Epstein S. An experiential thinking style: Its facets and relations with objective and subjective criterion measures / P. Norris, S. Epstein // Journal of Personality. – 2011. – 79(5). – P. 1043–1080.

СПЫСОК ВЫКОРЫСТАНИХ ДЗХЕРЕЛ

1. Ball G. A. Psihologija v raciogumanisticheskoj perspektive: Izbrannye raboty / G.A. Ball. – K.: Izd-vo Osnova, 2006. – 408 s.
2. Banjuhova A. E. Psihologicheskie aspekty razvitija social'noj kreativnosti studentov/A.E. Banjuhova//Vestnik TGPU. – 2011. – Vypusk 6(108) – S.199-203.
3. Batarshhev A. V. Bazovye psihologicheskie svojstva i professional'noe samoopredelenie lichnosti: prakticheskoe rukovodstvo po psihologicheskoj diagnostike./A.V. Batarshhev – SPb.: Rech', 2005. – 208 s.
4. Diagnostika poznavatel'nyh sposobnostej: Metodiki i testy: Uchebnoe posobie./ Otv. red. V.D. Shadrikov — M.: Akademicheskij Proekt; Al'ma Mater, 2009. — 533 s.
5. Il'in E. P. Psihologija tvorcestva, kreativnosti, odarennosti./E.P. Il'in – SPb.: Piter, 2009. – 448 s.
6. Knjazev G. G. Adaptacija russkojazychnoj versii "Oprosnika jemocional'nogo intellekta"/ G.G. Knjazev, L.G. Mitrofanova, O.M. Razumnikova, K. Barchard // Psihologicheskij zhurnal. – 2012. – T.33. – № 4. – S. 112-120.
7. Kornilova T. V. Intuicija, intellekt i lichnostnye svojstva (rezul'taty aprobacii shkal oprosnika S.Jepstajna)./T.V. Kornilova, S.A. Kornilo // Psihologicheskie issledovanija. – 2013. – T.6. – № 28. – S. 5. – Rezhim dostupu k zhurn.: <http://www.psystudy.ru/index.php/num/2013v6n28/804-corniliva28.html> (data obrashhenija: 09.09.2013).
8. Levi T. S. Metodika diagnostiki psihologicheskoj granicy lichnosti / T.S. Levi // Voprosy psihologii. – 2013. – № 1. – S.131-146.
9. Leont'ev D. A. Test zhiznestojkosti./D.A. Leont'ev, E.I. Rasskazova — M.: Smysl, 2006. — 63 s.
10. Ljubart T. Psihologija kreativnosti / T. Ljubart, K. Mushiru, S. Tordzhman, F. Zenasni. — M.: «Kogito-Centr», 2009.— 215 s.
11. Mitina O. V. Oprosnik po vremennoj perspektive F. Zimbardo (ZTPI): rezul'taty psihometricheskogo analiza russkojazychnoj versii / O.V. Mitina, A. Syrcova // Vest. Mosk. un-ta. — Ser. 14. Psihologija. — 2008. — № 4. — S.67-89.
12. Moljako V. A. Problemy psihologii tvorcestva i razrabotka podhoda k izucheniju odarennosti / V.A. Moljako // Voprosy psihologii. — 1994. — №5. — S.86-95.
13. Nalchadzhjan A. A. Psihologicheskaja adaptacija: mehanizmy i strategii / A. A. Nalchadzhjan. — M.: Jeksmo, 2010. — 368 s.
14. Nikolaeva E. I. Psihologija detskogo tvorcestva / E.I. Nikolaeva – SPb.: Rech', 2006. – 220 s.
15. Padun M. A. Psihicheskaja travma i kartina mira: Teorija, jempirija, praktika / M.A. Padun, A.V. Kotel'nikova. – M.: Izd-vo «Institut psihologii RAN», 2012. – 206 s.
16. Pisareva V. Ju. Social'naja kreativnost' – professional'no vazhnoe kachestvo psihologa / V.Ju. Pisareva // Sovremennyj specialist: psihologicheskie sostavlja-

- jushhie: materialy mezhdunar. krugl. stolov «Psiholog obrazovanija: kto on? Teorija i praktika», «Sovremennyj specialist: psihologicheskie sostavljajushhie». – Belgorod, BelGU, 12-15 apr. 2013 g. – S. 52-55.
17. Ponomarev Ja. A. Psihologija tvorчества / Ja.A. Ponomarev. – M.: Izd-vo «Nauka», 1976. – 302 s.
 18. Popel' A. A. Psihologicheskie uslovija razvitija social'noj kreativnosti studentov v processe professional'noj podgotovki: Dis. ... kand. psihol. nauk : 19.00.07 / Popel' Aleksandr Aleksandrovich. – N. Novgorod, 2005. – 217 s.
 19. Sapogova E. E. “Rimejki zhizni”: konstruirovanie avtobiograficheskogo narrativu/E.E. Sapogova// Izvestija TulGU. – Serija «Psihologija». – Vyp. 5. – V 2-h chastjah. – Ch. 1. – Tula: TulGU, 2005. – S. 200-228.
 20. Sohan E. V. Psihologicheskie uslovija razvitija social'noj kreativnosti budushhego psihologa / E.V. Sohan //Integracija obrazovanija. – 2012. – №3 (68). – S.63-67.
 21. Tunik E. E. Diagnostika kreativnosti. Test E.P. Torransa. Adaptirovannyj variant / E.E. Tunik. – M.: Rech', 2006. – 42 s.
 22. Shragina L. I. Logika voobrazhenija: Uchebnoe posobie / L.I. Shragina – M.: Narodnoe obrazovanie, 2001. – 192 s.
 23. Chiksentsmihaji M. Potok. Psihologija optimal'nogo perezhivaniya / M. Chiksentsmihaji – M.: Smysl; Al'pina non-fikshn, 2011. – 461 s.
 24. Amabile T. Perspectives on the social psychology of creativity / T. Amabile, J. Pillemer // The Journal of Creative Behavior. – 2012. – Vol.46, Issue 1. – P.3–15.
 25. Mouchiroud C. An empirical study of the construct validity of social creativity / C. Mouchiroud, A. Bernoussi // Learning and Individual Differences. – 2008. – 18. – P. 372-380.
 26. Norris P. An experiential thinking style: Its facets and relations with objective and subjective criterion measures / P. Norris, S. Epstein // Journal of Personality. – 2011. – 79(5). – P. 1043–1080.

Filenko I. A. FROM ADAPTATION TO CREATIVE LIFE: STUDY OF THE SOCIAL CREATIVITY CONSTRUCT. The results of modern researches of the social creativity phenomenon were analyzed, which allowed to make the conclusion that it represents a person's ability, which opens the possibility of identifying the significant, deep features of the situations of social interaction, forecasting of their future development, operational research and the successful implementation of nonstandard, original creative strategies for their solution, which ensures the vitality and development of the person in the process of its being. It was determined that creativity is a social factor of the success social and psychological adaptation of the person in the modern world.

The study of the phenomenon of social creativity at the persons of the middle adult ages was performed. It was identified the indicators that characterize the aspects of the creative behavior of the subjects during the process of the difficult social situations overcoming. It was investigated the relationship between the components of creativity and psychological characteristics, reflecting the peculiarities of the social and psychological adaptation of the tested persons. With the help of principal component method in the structure of social creativity it succeeded in the separation out three components – a positive emotional active involvement, belief in the possibility of control, insight, – which are also similar to the basic characteristics of autotelos personalities with the skills to implement the state of flux in their activity.

Keywords: social creativity, vitality, involvement, internal control, insight, autotelos personality.

Отримано: 24.07.2014